

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series14.2022.28.17>

УДК: 378.637:78

Яо Цзицзянь

Мистецько-рефлексивні уміння магістрантів музичного мистецтва: значення та педагогічний інструментарій

Стаття розкриває психолого-педагогічне підґрунтя мистецької рефлексії у контексті вирішення як фахових, так і загальнолюдських завдань мистецької освіти підростаючого покоління. Автором встановлено, що мистецько-рефлексивні уміння магістрантів музичного мистецтва обумовлюють провадження аналітично-самооцінювальних мисленневих операцій, сприяють осмисленню результативності навчальної, а також подальшої фахової мистецької діяльності, уможливаючи її постійне удосконалення. Автором підкреслена значущість перетворюючого потенціалу умінь мистецької рефлексії для підвищення рівня якості фортепіанного виконавства і загальної професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. У статті окреслено роль психолого-педагогічного тренінгу як однієї з ефективних форм педагогічного інструментарію для формування умінь мистецької рефлексії, що ґрунтується на підвищеній інтенсивності навчального процесу, поєднаній із практичною спрямованістю. Автором подано зміст психолого-педагогічного тренінгу умінь мистецької рефлексії, завдання якого базуються на необхідності відпрацювання: спроможності студентів самостійно віднаходити мистецько-рефлексивний аспект під час поточного перебігу фортепіанної підготовки; здатності синтезувати операційно-технологічні методи, засоби і прийоми фортепіанної підготовки із методами художньої інтерпретації фортепіанного твору; спроможності аналізувати позитивні і негативні явища власного прилюдного виступу і продукувати принципово нові рішення з метою підвищення ефективності власного фортепіанного виконавства; рефлексивної здатності до самоспостереження та самозвіту під час перебігу педагогічної практики в закладах середньої освіти.

Ключові слова: мистецько-рефлексивні уміння, функції мислення особистості, магістрант музичного мистецтва, майбутній вчитель музичного мистецтва, фортепіанне виконавство, рефлексивний самоаналіз, самоспостереження, самозвіт.

Вступ. Нові реалії сьогоdnішнього надскладного й динамічного буття світового співтовариства ставлять нові вимоги до вчителів загалом і вчителів музичного мистецтва зокрема щодо вирішення як фахових, так і загальнолюдських завдань виховання підростаючого покоління. Від розв'язання цих завдань, до яких, у першу чергу, належить формування духовної культури дітей та юнацтва, залежить майбутнє сучасного глобалізованого соціуму, який за останні роки увійшов у період підвищеної «турбулентності».

Вирішення цих завдань вимагає від майбутнього фахового педагога-музиканта розвинених інтелектуально-творчих можливостей, зокрема, не тільки високого рівня IQ, але й сформованих умінь аналізу й самоаналізу музично-педагогічних, мистецьких задач, оцінювання й самооцінювання мистецьких досягнень, – тобто мистецько-рефлексивних умінь, важливих для виконання професійної місії носія духовних цінностей підростаючому поколінню. Таким чином, мистецько-рефлексивні уміння магістрантів музичного мистецтва, що обумовлюють провадження аналітично-самооцінювальних мисленневих операцій, сприяють осмисленню результативності як навчальної, так і фахової мистецької діяльності, уможливаючи її постійне удосконалення.

Професор А.Козир визначає психолого-педагогічне підґрунтя мистецько-рефлексивних умінь в якості здатності до «...критичного адекватного оцінювання результатів музично-педагогічної діяльності, вибору кращих способів професійної

діяльності ..., пов'язаних з осмисленням людини себе як цілісної особистості, що сама реалізує і розвиває власну індивідуальність» [2, 16].

Аналізуючи теорію і практику фортепіанної підготовки, доцільно констатувати, що, незважаючи на те, що викладачі навчальних курсів «Спеціальний інструмент», «Методика викладання дисциплін кваліфікації», «Практикум за кваліфікацією», «Виконавський практикум» тощо мають цілеспрямовано зосереджувати увагу на формуванні мистецько-рефлексивних умінь студентів з метою їх подальшої якомога більш ефективної професійної самореалізації, формування означених умінь відбувається ситуативно.

До прикладу, після заходів поточної та підсумкової атестації викладач може запропонувати магістрантові «відрефлексувати» щодо власного складання модулю, заліку або ж іспиту. Або під час індивідуальних занять з фортепіано викладач може поцікавитись рефлексивним самооцінюванням студента щодо розробленої ним інтерпретації музичного твору, щодо володіння певними технічними прийомами фортепіанного виконання абощо. Але системно організованих педагогічних заходів, спрямованих на формування в студентів мистецько-рефлексивних умінь педагогічне спостереження не зафіксувало.

Таким чином, *актуальність* проблеми формування мистецько-рефлексивних умінь магістрантів музичного мистецтва у процесі фортепіанного навчання постійно зростає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми формування та розвитку умінь мистецької рефлексії у контексті педагогічного та етнопедагогічного мислення особистості присвятили свої праці С.Гончаренко, Г.Нагорна, О.Хоружа, В.Шахов та ін. [4], [9], [14], [15]. Науковці розглядали означену проблему під кутом зору функцій педагогічного та етнопедагогічного мислення, оскільки рефлексія складає один з найбільш важливих напрямків психології мислення особистості.

Проблематика мистецької рефлексії як провідної характеристики професійної майстерності й мистецько-рефлексивної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, а також педагогічного інструментарію її формування, стала предметом досліджень І.Беха, А.Бриліна, І.Зязюна, А.Козир, І.Парфентьевої та ін. [1], [2], [6], [7], [8], [11]. Питання рефлексивної компетентності висвітлювали у своїх працях В.Гаснюк, Л.С. Куєва Давіла, А.Ліненко, В.Орлова, Г.Падалки, О.Рудницької [9], [10], [13]. Аналіз наукового доробку у цій галузі засвідчив, що проблематика мистецької рефлексії і шляхів її формування продовжує цікавити як мистецтвознавців, так і науковців, що працюють у царині музичної педагогіки та виховання, а також мистецької освіти всіх рівнів.

Метою статті є висвітлення значення умінь мистецької рефлексії для фортепіанної підготовки і загального професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва, а також педагогічного інструментарію щодо формування цих умінь.

Виклад основного матеріалу. Дослідження значущості мистецько-рефлексивних умінь майбутнього вчителя музичного мистецтва доцільно здійснювати у контексті змістового наповнення мисленнєвої діяльності особистості, яка, за твердженням О.Хоружої, «...поділяється на практичну (структурна одиниця – дія, комунікативна одиниця – сигнал), художню (структурна одиниця – образ, комунікативна – символ) та наукову (структурна одиниця – поняття, комунікативна – знак). Здійснюється вона на основі мисленнєвих операцій» [16, 40-41]. Дослідниця

наводить класифікацію мисленнєвих функцій особистості, до яких належать: функція розуміння; розв'язання задач і проблем; функція цілеутворення; рефлексії.

Функція рефлексії, за твердженням О.Хоружої, яка, у свою чергу, аналізує й узагальнює наукову позицію С.Шадрикова, осмислюється у контексті інтелектуальної «...діяльності особистості, що спрямована на усвідомлення своїх способів і дій пізнання [16, 41] [17]. Таким чином, зміст процесу формування мистецько-рефлексивних умінь майбутнього вчителя музичного мистецтва полягає в розвитку в студентів здатності усвідомлено підходити до означеного процесу, осмислюючи як значущість його кінцевого результату, так і проміжних успіхів і невдач на цьому шляху.

Встановлюючи значущість умінь мистецької рефлексії для підвищення рівня якості як безпосередньо фортепіанного виконавства, так і загальної професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, доцільно констатувати, що ця значущість полягає у перетворювальному потенціалі досліджуваного феномену. Сформована здатність до мистецької рефлексії уможлиблює, з одного боку, перманентне вдосконалення музично-виконавської, поточної інтерпретаційної, репетиційної, самостійної роботи в межах фортепіанної підготовки, а, з іншого боку, дозволяє поглибити загальну професійну компетентність в частині провадження виховної, методичної, організаційної, просвітницької та інших видів діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва на основі активізації мисленнєво-аналітичного потенціалу за рахунок систематичного провадження рефлексивного самоаналізу і рефлексивного самооцінювання всіх видів навчальної діяльності.

Однією з форм педагогічного інструментарію ефективного формування умінь мистецької рефлексії є форма тренінгу, оскільки, як зазначає С.Гончаренко, ця форма передбачає «...інтенсивне навчання з практичним спрямуванням. На відміну від навчання в рамках освітніх програм, орієнтованого на формування системи знань, навчання-тренінг спрямоване на розвиток навичок, освоєння учасниками нового досвіду» [4, 463]. Психолого-педагогічне тренування студентів здійснюється, на думку вченого, «...шляхом цілеспрямованого вправління під керівництвом педагога-інструктора на основі відповідних психологічних і методичних рекомендацій» [4, 464]. Отже, розробляючи педагогічний інструментарій для формування в магістрантів музичного мистецтва, майбутніх учителів музики означених умінь ми зупинились саме на формі психолого-педагогічного тренінгу.

З метою практичного відпрацювання мистецько-рефлексивних умінь студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів було розроблено і упроваджено у процес фахового навчання «Психолого-педагогічний тренінг формування мистецько-рефлексивних умінь майбутнього вчителя музичного мистецтва», який було покладено в основу інтегрованого педагогічного інструментарію для формування досліджуваного феномену. В основу означеного психолого-педагогічного тренінгу було покладено модифіковану методику О.Хоружої «Психолого-педагогічний тренінг формування креативності етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики» [16, 242-247].

Розроблений «Психолого-педагогічний тренінг формування мистецько-рефлексивних умінь майбутнього вчителя музичного мистецтва» складається з двох частин. Перша частина тренінгу присвячена формуванню мистецько-рефлексивних умінь безпосередньо під час фортепіанної підготовки студентів. Друга частина спрямована на формування означених умінь у процесі педагогічної практики.

Психолого-педагогічний тренінг формування мистецько-рефлексивних умінь майбутнього вчителя музичного мистецтва
І частина: формування мистецько-рефлексивних умінь у процесі фортепіанної підготовки магістрантів музичного мистецтва.

1.1. Спроможність самостійно віднаходити мистецько-рефлексивний аспект під час поточного перебігу фортепіанної підготовки. Уміння визначити вчасно проблему власного фортепіанного виконавства є важливою передумовою її ефективного розв'язання.

Завдання 1. За допомогою електронних засобів пропонується прослуховування фортепіанного твору, записаного під час прилюдного виступу студента. Студент має занотувати конкретні недоліки власного фортепіанного виконавства і самостійно визначити проблеми, що призвели до означених недоліків.

Завдання 2. Пропонується самостійно підібрати та занотувати засоби, методи або прийоми виправлення визначених вище недоліків власного фортепіанного виконавства.

1.2. Спроможність синтезувати операційно-технологічні методи, засоби і прийоми фортепіанної підготовки із методами художньої інтерпретацій фортепіанного твору.

Завдання 1. Пропонується однакова кількість операційно-технологічних методів фортепіанної підготовки і методів інтерпретаційного опрацювання фортепіанного твору, які треба на власний розсуд поєднати у пари, зазначивши, для розв'язання яких проблем фортепіанного виконавства означені пари методів можуть слугувати.

Операційно-технологічні методи: метод поступового прискорення й уповільнення темпу виконання технічно складних елементів музичного твору; метод перебільшеної динамізації під час опрацювання музичного твору в цілому; метод диригування під час прослуховування записаного на електронний носій фортепіанного твору, що опрацьовується.

Методи інтерпретаційного опрацювання: метод створення ескізу інтерпретаційної версії фортепіанного твору; динамічної підготовки поточних кульмінацій і «точки золотого перетину» фортепіанного твору; метод порівняння різних інтерпретаційних версій фортепіанного твору.

1.3. Спроможність аналізувати позитивні та негативні явища власного прилюдного виступу і продукувати принципово нові рішення з метою підвищення ефективності власного фортепіанного виконавства.

Завдання 1. Пропонується навести конкретні приклади позитивного і негативного явищ, які відбулись під час концерту, екзамену тощо. Здійснити аналітичний розбір цього явища за наступним алгоритмом:

- 1) Конкретні явища й факти, що відбулися;
- 2) Причина успіху або неуспіху;
- 3) Привід для успіху або неуспіху;
- 4) Супутні явища або події;
- 5) Порівняння із аналогічними явищами або подіями, які відбувались під час попередніх виступів;
- 6) Констатація наслідків як результатів наслідково-причинного самоаналізу;
- 7) Пропозиції нових рішень для подолання негативних і закріплення позитивних явищ власного фортепіанного виконавства.

II частина: формування мистецько-рефлексивних умінь у процесі виробничої педагогічної практики магістрантів музичного мистецтва

2.1. Відпрацювання рефлексивного самостереження під час перебігу педагогічної практики в закладах середньої освіти.

Завдання 1. Студентам пропонується поділитися враженнями про власну здатність контролювати свій емоційний стан під час проблемних ситуацій, що виникли в процесі педагогічної практики.

Завдання 2. Студентам пропонується визначити негативні риси власного емоційно-психологічного портрету, а також визначити, які якості треба виховати в собі, щоб позбутися означених негативних рис.

2.2. Відпрацювання рефлексивної здатності до самозвіту під час перебігу педагогічної практики в закладах середньої освіти.

Завдання 1. Студентам пропонується поділитися враженнями про недоліки власної фахової діяльності вчителя музичного мистецтва під час педагогічної практики і вказати на наслідки означених недоліків.

Завдання 2. (Вправа). Студентам пропонується розповісти про реальну проблемну ситуацію, що склалась під час уроку музичного мистецтва у процесі педагогічної практики. До прикладу, під час частини комбінованого уроку музичного мистецтва, присвяченої слуханню музичного твору, який студент виконував особисто, діти шуміли, сміялись і займались сторонніми справами. Необхідно визначити й обґрунтувати причини наведеної проблемної ситуації, пов'язавши їх безпосередньо із недоліками своєї педагогічної роботи.

У **висновках** доцільно зазначити, що, висвітлюючи значущість умінь мистецької рефлексії для фортепіанної підготовки і загального професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва, було встановлено, що ця значущість полягає у перетворювальному потенціалі досліджуваного феномену. Сформована здатність до мистецької рефлексії уможливує: перманентне вдосконалення музично-виконавської, поточної інтерпретаційної, репетиційної, самостійної роботи в межах фортепіанної підготовки; поглиблення загальної професійної компетентності в частині провадження виховної, методичної, організаційної, просвітницької та інших видів діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва на основі активізації мисленнево-аналітичного потенціалу за рахунок систематичного провадження рефлексивного самоаналізу і рефлексивного само-оцінювання всіх видів навчальної діяльності. Встановлено також, що однією з ефективних форм педагогічного інструментарію формування умінь мистецької рефлексії є форма психолого-педагогічного тренінгу, який дозволяє на практиці відпрацювати досліджуваний феномен.

Література:

1. Бех І.Д. (2018), Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці: «Букрек». 320с.
2. Брилін Б.А., Козир А.В. (2010), Здатність до мистецької рефлексії як ознака фахової майстерності майбутніх учителів музики. Науковий вісник МДУ імені В.О. Сухомлинського. Випуск 1.31. Педагогічні науки. С. 11-18.
3. Гіппенрейтер Ю.Б. (1996), Хрестоматія із загальної психології. Психологія мислення. Київ: Логос. 400 с.
4. Гончаренко С.У. (2011), Український педагогічний енциклопедичний словник. 2 видання. Рівне: Волинські обереги. 552 с.
5. Завалко К.В., Проворова Є.М. (2021), Самовдосконалення вчителя музики: інноваційно-праксеологічний підхід. Навчально-методичний посібник. Київ: Центр навчальної літератури. 339 с.

6. Зязюн І.А. (2003), Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: збірник наукових праць. Київ: КПЕК. 679 с
7. Зязюн І.А., Сагач Г.М. (1997), Краса педагогічної дії: навчальний посібник. Київ: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу. 302 с.
8. Козир А.В. (2008), Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: монографія. Київ: НПУ імені М.Драгоманова. 378 с.
9. Орлов В.Ф. (2003), Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія: монографія за редакцією І.А.Зязюна. Київ: Наукова думка. 262 с.
10. Падалка Г.М. (2008), Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України. 274 с.
11. Парфентьева І.П. (2011), Формування мистецької рефлексії у майбутніх учителів музики. Теорія та методика мистецької освіти. Колективна монографія. Під наук. ред. А.В. Козир. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. 402 с. С. 285–291
12. Роменець В.А. (2007), Історія психології: ХІХ — початок ХХ століття. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 830 с.
13. Рудницька О.П. (2005), Педагогіка загальна та мистецька: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга Богдан. 360 с.
14. Хоружа О.В. (2009), Етнопедагогічне мислення майбутнього вчителя музики: ситуативний і надситуативний рівні проблемності. VII культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва. Культурна трансформація сучасного українського суспільства. Київ: ДАККІМ. С. 392-396.
15. Хоружа О.В. (2009), Компонентна структура етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики, Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць: Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конф. «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» 22-24 квітня 2009 року. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова. Випуск 7 (12). С. 116-122.
16. Хоружа О.В. (2010), Методичні засади формування етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики. Дисертація кандидата педагогічних наук. Спеціальність 13.00.02. Теорія та методика музичного навчання. Київ. 254 с.
17. Шадріков В.Д. (2002), Психологічний аналіз діяльності (Системогенетичний підхід): навчальний посібник. Харків: Наукова книга. 92 с.
18. Шахов В.І. (1992) Системний аналіз структури педагогічного мислення. Проблеми розвитку психолого-педагогічної науки в науково-технічній творчості молоді. Збірник. Київ, С. 37-40.
19. Kozug A., Labunets V., Pankiv L., Liming W., Geyang Zh.: (2020), Methodological Aspects of Modernization of Professional Training of Future Music Teachers. Utopia y Praxis Latinoamericana. Revista Internacional de Filosofia y Teoria Social. Universidad del Zulia-Venezuela. Vol. 25. 2020. pp. 370-377.
20. Selz Otto (1913), Über die Gesetze des geordneten Denkverlauf. Eine experimentelle Untersuchung. Erster Teil. Stuttgart. Verlag von W. Sperrman. 320 s.

Про автора:

Яо Цзицзянь, аспірант кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. <https://orcid.org/0000-0002-7819-201X>

Yao Zijan

Artistic and reflective skills of Masters of Musical art: meaning and pedagogical instruments

The article reveals the psychological and pedagogical basis of artistic reflection in the context of solving both professional and social tasks of pedagogy of art of the younger generation. Contribute to the comprehension of the effectiveness of educational, as well as further professional artistic activity, making it possible to constantly improve it. The author emphasizes the importance of the transformative potential of artistic reflection skills for improving the quality of piano performance and the overall professional competence of future teachers of musical art. The article outlines the role of psychological and pedagogical training as one of the most effective forms of pedagogical tools for the formation of skills of artistic reflection, which is based on the increased intensity of the educational process, combined with a practical orientation. The author reveals the content of the psychological and pedagogical training of the skills of artistic reflection, the tasks of which are based on the need to work out the ability of students to independently find the artistic and reflexive aspect during the flow process of piano training; the ability to

synthesize operational and technological methods, methods and techniques of piano training with methods of artistic interpretation piano work; the ability to analyze the positive and negative phenomena of one's own public performance and produce fundamentally new solutions in order to increase the effectiveness of one's own piano performance; reflexive ability to self-observation and self-report during pedagogical practice in secondary education institutions.

Keywords: artistic-reflective skills, functions of personality thinking, master's student of musical art, future teacher of musical art, piano performance, reflexive introspection, self-observation, self-report.

References:

1. Bekh I.D. (2018), Personality on the way to spiritual values: a monograph. Kyiv-Chernivtsi: "Bukrek". 320p.
2. Brylin B.A., Kozyr A.V. (2010), Ability to artistic reflection as a sign of professional skills of future music teachers. Scientific Bulletin of V.A. Sukhomlinsky Moscow State University. Issue 1.31. Pedagogical Sciences. pp. 11-18.
3. Gippenreiter, J.B. (1996), The Crucifixion on General Psychology. Psychology of thinking. Kyiv: Logos. 400 pp.
4. Goncharenko S.U. (2011), Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary. 2nd edition. Rivne: Volyn amulets. 552 p.
5. Zavalko K.V., Provorova E.M. (2021), Self-improvement of a music teacher: an innovative and praxeological approach. Educational and methodical manual. Kyiv: Center for Educational Literature. 339 pp.
6. Zyazyun I.A. (2003), Pedagogy and psychology of vocational education: research results and prospects: a collection of scientific works. Kyiv: KPEC. 679 s
7. Zyazyun I.A., Sagach G.M. (1997), The beauty of pedagogical action: a textbook. Kyiv: Ukrainian-Finnish Institute of Management and Business. 302 p.
8. Kozyr A.V. (2008), Professional skills of music teachers: theory and practice of formation in the system of multi-level education: monograph. Kyiv: Drahomanov National Pedagogical University. 378 p.
9. Orlov V.F. (2003), Professional formation of teachers of art disciplines: theory and technology: a monograph edited by I.A. Zyazyun. Kyiv: Naukova Dumka. 262 p.
10. Padalka G.M. (2008), Pedagogy of art (theory and methods of teaching art disciplines). Kyiv: Education of Ukraine. 274 p.
11. Parfentieva I.P. (2011), Formation of artistic reflection in future music teachers. Theory and methods of art education. Collective monograph. Under the scientific editorship of AV. Kozyr. K.: NPU named after M.P. Dragomanov. 402p., pp. 285–291.
12. Romenets V.A. (2007), History of Psychology: XIX — beginning of XX century. Tutorial. Kyiv: Lybid, 830 p.
13. Rudnytska O.P. (2005), General and artistic pedagogy: a textbook. Ternopil: Bogdan's Educational Book. 360 p.
14. Khoruzha O.V. (2009), Ethnopedagogical thinking of the future music teacher: situational and supersituative levels of problem. VII cultural readings in memory of Vladimir Podkopaev. Cultural Transformation of Modern Ukrainian Society, 2009 Kyiv: DAKKIM. pp. 392-396.
14. Khoruzha O.V. (2009), Component structure of ethnopedagogical thinking of the future music teacher, Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 14. Theory and Methods of Art Education: Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference "Humanistic Guidelines of Art Education" 22-24, 2009. K.: NPU M.P. Dragomanov. Issue 7 (12). pp. 116-122.
15. Khoruzha O.V. (2010), Methodical principles of formation of ethnopedagogical thinking of the future music teacher. Dissertation of the candidate of pedagogical sciences. Specialty 13.00.02. Theory and methods of musical learning. Kiev. 254 p.
16. Shadrikov V.D. (2002), Psychological analysis of activity (Systemogenetic approach): a textbook. Kharkiv: Scientific Book. 92 p.
17. Shakhov V.I. (1992) System analysis of the structure of pedagogical thinking. Problems of development of psychological and pedagogical science in the scientific and technical creativity of young people. Collection. Kyiv, pp. 37-40.
18. Kozyr A., Labunets V., Pankiv L., Liming W., Geyang Zh.: (2020), Methodological Aspects of Modernization of Professional Training of Future Music Teachers. Utopia y Praxis Latinoamericana. Revista Internacional de Filosofia y Teoria Social. Universidad del Zulia-Venezuela. Vol. 25. 2020. pp. 370-377.
19. Selz Otto (1913), Über die Gesetze des geordneten Denkverlauf. Eine experimentelle Untersuchung. Erster Teil. Stuttgart. Verlag von W. Sperrman. 320 p.